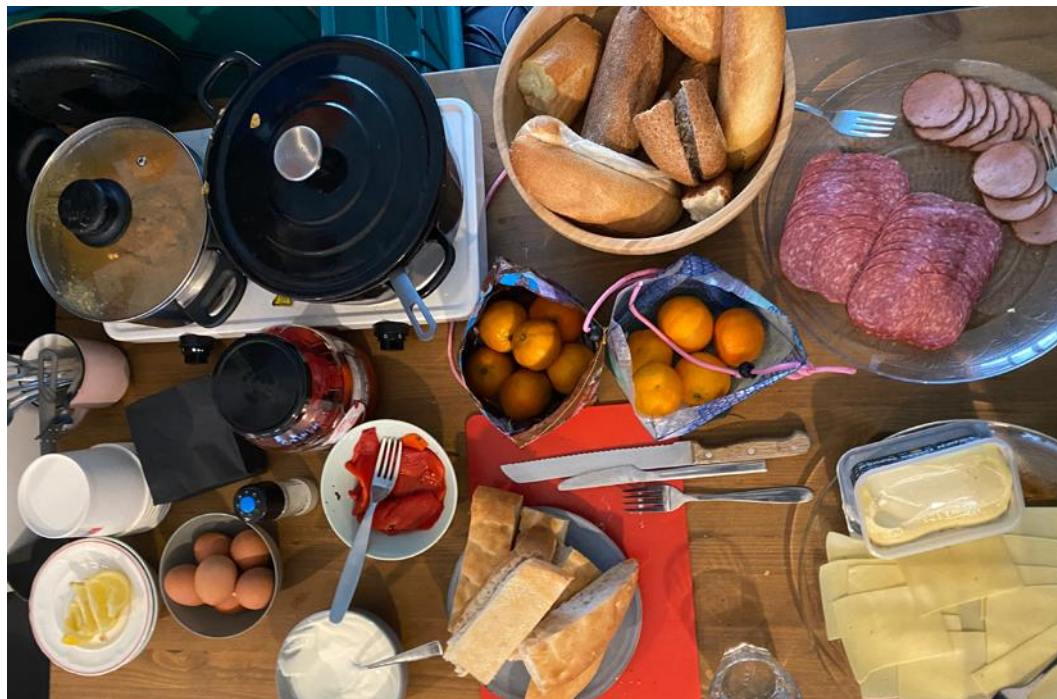

Report co-creative working session at Toon, The Hague, 16 December 2024, title: Wat is Werk? (What is Work?)

Research Note

Summary. Wat is Werk? (6 December 2024) was part of a residency at Toon, an artists' initiative that invites artists to connect to, and work with its neighbourhood in The Hague South-West. Using the format of a game with domino cards, we held a co-creative working session and conversation with people from the neighbourhood in which we focussed on invisible labour. With everyone present we created a large card game, which we then played, and which offered the basis for intense exchanges on housekeeping and child rearing, caring for sick relatives, sharing food, self-care, homelessness, adulthood, conflicts, and the (lack of) representation of certain social groups in media. Detailed reports of the event and the content of the conversation can be found below, as well as images of the cards we created and the playing of the game. The event feeds into the research as a transdisciplinary co-creative working session that generated visual materials made by the participants, and it gathered insights into what a diverse group of people think and can express about what they consider invisible labour in their lives, as well as a host of stories and testimonies around the subject.

Wat is werk?

Wat is het werk dat we wel doen maar niet voor worden betaald? Opvoeden, koken, het werk van netjes de straat op gaan. Een slaappleats zoeken als je die niet hebt, en zien dat je droog blijft. Op tijd je medicijnen nemen. Of die van de buurvrouw voor haar halen bij de apotheek. En dan nog een praatje met haar maken...

Het vraagt allemaal tijd, aandacht en energie, de enige reden dat we het geen werk noemen is dat je er niet voor wordt betaald. Onzichtbaar werk dus.

We nodigen je uit om een kaartspel te komen maken en spelen, om te praten over al dit werk: hoe het er uit ziet, welke skills we ervoor hebben moeten leren, hoe het voelt om het te doen.

16 december 2023 Bij Toon. Het Zicht 114, Den Haag

12.30-13.30 warme lunch en inloop
13.30-15.00 het spel creëren en spelen
15.00-16.00 napraten, koffie, thee en zoet

RSVP p.c.hoegen@gmail.com

Met Philippine Hoegen
Performing Working

Een spel over onzichtbaar werk.

Inleiding

In Maart 2023, nadat ik de workshop *Performing Working* in Groningen bij de Master IRAP aan de Hanze hogeschool had gegeven, nodigde Ruben Abels mij namens hemzelf en Iris Vetter uit voor een residency in [Toon](#), Den Haag. Normaal gesproken werken deze residenties in blokken van 3 maanden, er is een honorarium van €1500, de kunstenaars krijgen een appartement tot hun beschikking en ze kunnen werken in de ruimte van Toon. Aan de residency kunstenaars wordt gevraagd zich te verdiepen in de omgeving van Toon en op enig moment een publieke, performatieve interventie te maken.

Op dat moment liep Hannah Wierda stage binnen *Performing Working* en deden we Toon de volgende voorstellen:

- In plaats van een block van 3 maanden zouden we onze residency uitspreiden over een langere tijd, en in korte verblijven van 3 of 4 dagen opbreken.
- De €1500 zouden we niet voor onze eigen honoraria gebruiken daar we al betaald werden (Philippine middels haar salaris als PD-kandidaat, Hannah middels de stagevergoeding die ze van de HKU ontving.) In plaats, zouden we dit geld reserveren voor vergoedingen van eventuele samenwerkende of participerende mensen, dan wel met deze mensen samen besluiten hoe het geld in te zetten.
- Onze eerste gedachten gingen uit naar het onderwerp dakloosheid.

Tijdens onze residency, die inderdaad in brokjes plaats vond tussen mei en december 2024, hebben we op verschillende manieren gewerkt en onderzoek gedaan: we hebben allerlei mensen in de buurt gesproken, we hebben onszelf performatieve scores gegeven om de omgeving mee te verkennen en we zaten aan tafel bij allerlei gesprekken en ontmoetingen die plaatvonden bij TOON, met Iris en Ruben en een diversiteit aan gesprekspartners. We kwamen via een vriendin van Iris in contact met het Straat Consulaat, een belangenbehartigingsorganisatie van dak- en thuislozen in Den Haag.

Het proces is daarna op twee sporen gaan lopen. Een is de samenwerking met het Straat Consulaat dat nog altijd loopt en elders wordt besproken.

De €1500 zijn daar ingebracht. Het andere was een publieke bijeenkomst bij Toon, *Wat is Werk?* op 6 december 2024. Dit document is een verslag van die gebeurtenis.

Programma

De uitnodigingstekst luidde:

Wat is Werk? Een spel over onzichtbaar werk.

Wat is het werk dat we wel doen maar niet voor worden betaald? Opvoeden, koken, het werk van netjes de straat op gaan. Een slaappleats zoeken als je die niet hebt, en zien dat je droog blijft. Op tijd je medicijnen nemen. Of die van de buurvrouw voor haar halen bij de apotheek. En dan nog een praatje met haar maken... Het vraagt allemaal tijd, aandacht en energie, de enige reden dat we het geen werk noemen is dat je er niet voor wordt betaald. Onzichtbaar werk dus. We nodigen je uit om een kaartspel te komen maken en spelen, om te praten over al dit werk: hoe het eruit ziet, welke skills we ervoor hebben moeten leren, hoe het voelt om het te doen.

Tussen 12.30-13.30 was er een inloop en een warme lunch. Er begonnen al om 12.00 uur mensen binnen te druppelen, voornamelijk vrouwen uit de buurt die over de bijeenkomst hadden gehoord via de flyers die we bij de andere organisaties in de plint van Het Zicht hadden verspreid, en de mondelinge uitnodigingen die Iris en Philippine in de buurt hadden verstrekt. Ook kwam er iemand van de groep daklozen waar we via het Straat Consulaat mee werken. We dronken thee en koffie, serveerden soep, eitjes, broodjes enz., en kletsten informeel met elkaar om elkaar te leren kennen.

13.30-15.00 was gepland voor het creëren en spelen van het spel. Om de goeie energie die er meteen was niet kwijt te raken begonnen we al eerder met het maken van de kaarten die we nodig hadden voor het spel dat we met de deelnemers wilden spelen. Het spel is gebaseerd op [Tool for a Conversation](#), uit de praktijk van Philippine: een protocol voor een spel dat door een groep wordt gemaakt en gespeeld om met/binnen dezelfde groep gesprekken mogelijk te maken over onderwerpen die men

gezamenlijk wil onderzoeken. In dit geval werd het protocol ingezet om middels een spel te praten over onzichtbaar werk.

We begonnen met het maken van de kaarten die nodig zijn om het spel te spelen. De uitnodiging luidde: “Deel 1. Wat is onbetaald/onzichtbaar werk in jouw leven? Gebruik tekst, een tekening of collage om op een tegel te reageren op deze vraag.” Iedereen ging meteen druk aan de slag op de gekleurde tegels (we hadden grote rechthoekige ‘speelkaarten’ van karton voorbereid, waarvan elke helft een eigen kleur had. Dat waren de tegels.)

Toen iedereen een paar tegels had gemaakt, gingen we over op deel twee: “Bekijk je kaartje om te zien welke rol je speelt.” (Bij binnenkomst had iedereen een kaartje gekregen met een symbool “!”, “?” of “.” om de rol te duiden die ze zouden spelen in de eerste ronde van het spel.)

! = Speler. Trekt een kaart en legt deze aan bij een andere kaart.
? = Tegenspeler. Verplaatst de kaart en doet een tegenvoorstel.
. = Jury: Bepaalt welke van de twee voorstellen het meest overtuigend is.

Deel 3: “Elke ronde spelen er 3 mensen. Als eerste pakt de Speler (!) een kaart uit de stapel en legt deze aan bij een al neergelegde kaart. Daarna heeft de Speler één minuut om uit te leggen waarom deze bij elkaar passen. Hierna is het de beurt aan de Tegenspeler (?). Deze legt de net gelegde kaart op een andere plek en legt uit in één minuut waarom dit beter past. Als laatste in de Jury (.) aan de beurt. Deze kiest welke van de twee voorstellen het meest overtuigt. Dit bepaalt waar de kaart zal liggen.

We hebben 8 rondes van het spel gespeeld, want men kwam er echt in. Meer over de gemaakte kaarten en het verloop en de inhoud van het spel staat hieronder in de verslagen.

Reflectie achteraf

Waar er veel is om positief over te zijn (zie de verslagen hieronder) constateer ik wel één belangrijke denkfout aan mijn kant. Aan het einde van de bijeenkomst vroegen mensen: “Wanneer doen we dit weer?” En ze lieten hun telefoonnummers achter en stelden voor een Whats App groepje te maken. Ik heb de nummers verzameld maar schaamde me eigenlijk, want dit was niet bedoeld om herhaald te worden. Daarbij, Toon

heeft inmiddels moeten stoppen omdat de subsidies niet zijn verlengd, en dat wisten we op dat moment al. Dus we hebben een verwachting gecreëerd die helemaal niet kan worden ingelost, en we hebben een gemeenschapje doen ontstaan die we vervolgens laten bungelen.

Verslagen

Verslag Philippine

Er waren 8 gasten, plus 3 Toon-teamleden en ikzelf, samen 12.

B, M, F, Za, J, W, R, I, Bey, Bel, D en ik. Dat was een perfect aantal, want we hadden voor het spel telkens 3 mensen nodig per ronde, in totaal deden we er 8 rondes.

Tijdens de lunch hadden we het over de soep. Ik had geprobeerd een turkse mercimek çorbası te maken. We wisselden namen uit en kletsen. De sfeer was meteen ontspannen.

Mensen begrepen de vraag gemakkelijk en gingen na de lunch en thee en koffie direct aan de slag met 'knutselen'. Mensen hadden er duidelijk plezier in en werkten veelal (maar niet alleen maar) in paren aan de kaarten.

B: Het werk van dealen met mensen die je slecht behandelen

M: Het werk van het runnen van het huishouden (koken, boodschappen doen, huiswerk, ophalen, brengen v. d. kinderen, was doen enz)

Bey: Het werk van zorgen voor een zieke partner, tot zijn dood

Bel: Het werk van leven, op deze planeet

I: Het werk van volwassen zijn

A: Het werk van van hot naar her reizen (werk, thuis, geliefde, studie, vrienden enz.)

Z: Het werk van jezelf mooi kleden, maar niet te duur.

R: Het werk van altijd iets moeten

W - Het werk van zoeken naar rust

W - Het werk van altijd weer van koers moeten veranderen

D - Het werk van nergens thuis horen

De gesprekken tijdens het spel gingen over hoe zwaar de zorg is voor die zieke partner/vader, Bel moest huilen en F ook. Bel heeft lang voor haar zieke man gezorgd, tot zijn dood. Blijkbaar heeft F iets vergelijkbaars meegemaakt. F sprak niet veel Nederlands, M vertaalde voor haar. Z vertelde dat ze speciaal in een 2de hands kledingzaak is gaan werken

omdat ze verslaafd is aan kleren kopen, maar dat werd te duur. M vertelde over eten delen met de buren, dat dat ook een vorm van onzichtbaar werk is want dat gaat over sociale banden maken. Bey had het veel over hoe goed de tijd was toen ze pas in Nederland aankwam, dat de mensen, haar Nederlandse buren enzo, heel aardig, lief, verwelkomend waren. Dat dat nu allemaal anders is. Bel – die de dochter is van Bey en het Turks Museum, dat ook in de plint van Het Zicht zit, heeft opgericht en runt – haar man geeft Turkse les aan volwassenen als tweede taal. Derk vroeg naar het gebrek aan oudere vrouwen in de plaatjes, en dat leidde tot een gesprek tussen vooral M en Bey over hoe vrouwen altijd aan het werk zijn, zorgen, koken, enz, allemaal in de onzichtbaarheid.

Tijdens het spel opperde R nog dat we daar eigenlijk voor betaald zouden moeten worden. En dat het een interessant project zou kunnen zijn om een subsidie aan te vragen om 1 week lang een groep mensen voor zulke taken te betalen, met inklokken en al, en dan zien wat dat doet met dat werk. Ik vind dat eigenlijk een heel interessant plan, je zou dat ook op ziekte of dakloosheid kunnen toepassen. Veel mensen hadden het over het belang van in de natuur zijn, bewegen, maar ook onder de mensen zijn, sociale banden maken, voor elkaar zorgen. Elkaar groeten op straat (niet onzichtbaar zijn/maken). Bel vindt dat

de jeugd van tegenwoordig niet streng genoeg wordt opgevoed. Wijnand maakte een foto van de vier tegels: "steeds van koers veranderen", "altijd iets moeten", "de humor ervan inzien" en "de witte man op de bank".

Wijnand vertelde dat hij gek wordt van de drukte in de daklozenopvang, hij klaagde over Oost-Europese mannen die drinken en lawaai maken.

De kaarten:

1. Altijd onderweg zijn (A), van hot naar her, van studie naar werk, naar ouders, naar lief etc.
2. Met beleid zorgen voor een oudere (Phil)
3. Zorgen voor een man (partner, echtgenoot) met hartziekte (waar ze 12 jaar voor heeft gezorgd) (Bey)
4. Leven in de wereld, op deze aarde, het Co 2 probleem (Bel)
5. Je nooit ergens thuis voelen, nergens horen (D)
6. Volwassen zijn (Ir)
7. Koken (F)
8. Kleding/ je kleden. In een 2de hands klerenwinkel werken en daar kopen om minder geld uit te geven aan dure kleding (Z)
9. On zoek naar rust (W)

10. Voor Jezelf zorgen terwijl je voor je vader zorgt (Bel)
11. Wandelen in de natuur (M)
12. Het werk van zelfzorg, je eigen en elkaars gezondheid, (samen) frisse lucht halen (F).
13. Iets soortgelijks met sport en esthetische zelfzorg (B).
14. Opnieuw de zorg voor de zieke man (Bey)
15. Blij als iets mag i.p.v. moet. (R).
16. De hele riedel van huis en gezin verzorgen: schoonmaken, boodschappen doen, koken, met huiswerk helpen, opvoeden enz. (M)
17. Er zijn mensen die misbruik van je maken, daar mee dealen is werk. (B)
18. De humor ervan blijven inzien (I)
19. Steeds van koers veranderen (W)
20. Koken nogmaals (F/M)

Kaarten die niet zijn gespeeld maar wel gemaakt:

1. De hele dag aan moeten staan (A)
2. Autorijden (J)
3. De hond uit laten (R)
4. Leren en studeren (J)
5. Schaamte (D)
6. Koken voor anderen (P)

Verslag van I, R, J

Een verslag van **Wat is Werk?**, een gesprek in de vorm van een spel bij Toon, Den Haag, op zaterdag 16 december 2023.

R

Ik vond het een mooie dag, veel openheid. Het was een goed vormgegeven en voorbereid spel. Iedereen ging all out met collages en verf, dat was onverwacht.

We maakten domino tegels om aan elkaar te leggen. Er was ruimte voor persoonlijke reflectie en opmerkingen, waarnemingen, ook algemeen. Dat was opvallend, daar de groep elkaar van tevoren niet kende. Het spel werd daadwerkelijk gespeeld. Er ontstonden open gesprekken over domestic work, verschillende culturen en hoe het uit balans is op verschillende manieren.

2 Hoofdonderwerpen van onzichtbaar werk kwamen naar voren:

1. (bij de vrouwen) huishouden, kinderen naar school enz.
2. (bij de mannen) onmacht om patronen te doorbreken, omdat je ergens bij wil horen of van het kastje naar de muur wordt gestuurd.

Iedereen bleef tot het einde toe betrokken. Wijnand ging op het eind tegels fotograferen: hij pakte het moment op om er iets mee te doen, en betrok het op zijn eigen leven.

Algemeen: het was een dag met veel openheid, open reflecties, het was goed om dingen van de eerste hand te horen.

I

Ik was blij verrast door de opkomst en diversiteit van groepen. De koffie, thee en lunch gaven een relaxte sfeer. Het duurde misschien iets te lang want mensen kwamen heel vroeg, en die moesten dus best lang wachten, maar het ging goed. Tijdens het maak-gedeelte was er een grote concentratie. Stilte, zoals tijdens lekker eten. Niemand was bang om te maken. Wat bij het spel opvallend was: het spel is vrij talig. Ik dacht, vooral doordat er verschillen in de beheersing van de Nederlands taal waren, "gaan er geen dingen mis bij het uitleggen van de regels?" Maar het ging toch goed: Philippine liet er veel ruimte voor. Philippine leidde het spel heel rustig. Er was echt ruimte voor mensen om te spreken.

Ik zag type onderwerpen:

1. Het als vrouw op je nemen van zorgtaken. En waar daarvoor de verantwoordelijkheid ligt. Het leek erop dat iedereen daar al goed over had nagedacht: het gesprek was daarom interessant.
2. De maatschappij ten opzichte van individu, en de verhouding daarin.

Bij het spelen van het spel was het soms lastig om het thema van onzichtbaar werk vast te houden. Is dat erg?

J

Er werd gedeeld alsof iedereen elkaar al heel goed kende. Terwijl dat niet zo was.

Er was heel veel ruimte om te spreken, er werd goed geluisterd naar elkaar. Het ging veel over, naast zorg voor anderen, ook over zorg voor jezelf, dat dat ook best wel een taak is.

R

Ik was verbaasd over het niveau van abstractie van de inhoud van het gesprek. Naast persoonlijk ook was het ook intellectueel, of doorleefd, of allebei. Maar in elk geval beschouwend. Meer regie had het gesprek hier en daar scherper kunnen houden. Ik ben benieuwd naar de volgende stap, en waanzinnig enthousiast over de visuele kwaliteit van wat iedereen maakte. Het ziet er mega goed uit.

I

Ja! Het collage maken hielp mensen misschien over hun maak-angst heen, het feit dat je niet alles zelf hoeft te tekenen/schrijven. Volgende keer moeten de tijdschriften beter worden gekozen, zodat er beelden te vinden zijn waarin de aanwezigen zich kunnen herkennen. [In de bladen stonden bijna alleen witte mensen, vooral knappe jonge vrouwen.] Daar ontstond wel nog een mooi gesprek over. Maar de beelden die je vindt bepalen misschien ook wel de verhalen die je kan vertellen.

R

Ja inderdaad, dat was een leuk gesprek, en ook het gesprek over "wie is er nou geïnteresseerd in vrouwen van onze leeftijd, wat zijn wij nou voor markt."

I

Bepaalde groepen zijn inderdaad erg ondervertegenwoordigd in de media. Dat gaat niet alleen over leeftijd, dat zijn ook culturele groepen. Bey had op een bepaald moment een kaart zo aangelegd dat ze over meerdere verbindingen moest spreken. Toen begon ze over alle kaarten te spreken, ook buiten die waar ze het over had moeten hebben. Toen had ik graag wat meer regie gezien. Want ze had het gewoon niet goed verstaan. Ze had in bescherming genomen moeten worden.

J

Ja, daar werd ik ook zenuwachtig van. De volgende dag heb ik trouwens nog gesproken met Bel. Ze zei dat ze het echt fijn had gevonden dat er ruimte was om over gevoelens te praten. Dat was mooi om te horen.

R

De goeie opkomst was echt opvallend. Voor veel dingen geldt dat als je wil dat mensen meedoen, dan moet je ernaartoe. Ik was echt verbaasd dat mensen ook van buiten de wijk de moeite namen om te komen. Heeft dat te maken met eten? Met Philippine? Met de netwerken die zijn aangeboord? Een combinatie van die factoren? Dat was echt heel bijzonder en tegenstrijdig aan de verwachting.

! En ook de grote betrokkenheid, want het is best grote tijdsinvestering. En: W was ook op het feestje op de 20ste! Hij heeft het blijkbaar echt leuk gevonden!

